

Mimarlık ve Su

Yücel Gürsel • Cengiz Bektaş • Işık Aksulu • İbrahim Başak Dağgülü
Gül Köksal • Nezih Eldem • Sercan Yıldırım • Emine Gönüllü
Emel Kayın • İsmail Erten • Apostolos Poridis

Profil: Yavuz Selim Sepin

Mimari Eleştiri Üzerine

Tasarlama Stüdyosunda İletişim ve Değişim

Mayıs 2001 • Yıl: 1 • Sayı: 2

Yayınlayan

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi

Sahibi

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi adına
Erdal Aktulga

Yayın Koordinatörü

Ayşen Ciravoğlu

Yazı İşleri Sorumlusu

Fatma Öcal

Yayın Kurulu

Hakan Döğen, Havva Kanbur, Kubilay Önal,
Şener Özler, Bülend Tuna

Danışma Kurulu

Zeynep Ahunbay, Nur Akın, Ülkü Altınoluk, Bilge Arıkan,
Harun Batırbaygil, Afife Batur, Cengiz Bektaş, İhsan Bilgin,
Çelen Birkan, Feyza Cansever, Hasan Çakır (Almanya),
H. Besim Çeçener, Feride Çiçekoğlu, Günhan Danışman,
Oktay Ekinci, Cengiz Eruzun, Nuran Zeren Gülersoy,
Ersen Gürsel, Yücel Gürsel, Metin Karadağ, Mehmet
Küçükdoğan, Sabri Orca, Selim Ökem, Deniz Erinsel Önder,
Hakkı Önel, Hasan Cevad Özdi, Aslı Erim Özdoğan,
Derya Özkan, Yıldız Sey, Mete Tapan, Uğur Tarhan,
Necdet Teymur, Rüksan Tuna, Yıldız Uysal, S. Mete Ünügör,
Hüsnü Yeğenoğlu (Hollanda), Zekiye Yenen,
Asuman Yeşilirmak, Müjgan Yıldırım, Ferhan Yürekli

Yayın Yönetim ve Yazışma Adresi

Yıldız Sarayı Dış Karakol Binası, Barbaros Bulvarı
80700 Beşiktaş-İstanbul
Tel: 0212 227 69 10 Faks: 0212 236 85 28
e-posta: dergi@mimarist.org
www.mimarist.org

Mali Koordinasyon

Şener Macit

Görsel Yönetmen

Zehra Şenoğuz

Ofset Hazırlık ve Yapım

Ekol Tanıtım
Öndokuz Mayıs Cad. Meriç-Önkü İşhanı No: 32
80220 Şişli-İstanbul
Tel: 0212 212 68 02 (pbx) Faks: 0212 212 6912
e-posta: ekoltanitim@medyatext.com.tr

Renk Ayırımı

Dört Renk

Baskı-Cilt

Cem Ofset

Dağıtım

Aktif Dağıtım

Reklam

Küre Reklamcılık, Org. Fuarcılık Tic. Ltd. Şti.
Çeliklepe, İsmet İnönü Cad. 5/19
80650 4. Levent-İstanbul
Tel: 0212 284 50 00 (pbx) Faks: 0212 282 93 15

Fiyatı: 3.000.000 TL.

Yıllık abone ücreti: 12.000.000 TL

Öğrencilere % 50 indirim uygulanır.

"mimar.ist" dergisi Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi üyelerine ücretsiz olarak gönderilir. Yazılarda ileri sürülen görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergi adı belirtilmek koşuluyla alıntı yapılabilir.

Merhaba...

Mimar.ist'in ikinci sayısıyla tekrar karşınızdayız. İlk sayımıza ilişkin eleştirilere ve yüreklendirici kutlamalara teşekkür ediyoruz. Önerilerinizle daha iyiye doğru yol alacağımızı umuyoruz.

Bu olumlu gelişmelerin yanında yeni sayının hazırlıklan sürerken ardi ardına çok üzücü iki haber aldık. Şener Özler ve Hatice Kansu aramızdan ayrıldılar. Mimarlar Odası'na uzun yıllar emek vermiş İstanbul tutkunu Şener Özler'in, başlattığı öncü çalışmalarla her zaman bizlerle birlikte olacağını düşünüyorum. Başarılı akademisyen, değerli hocamız Hatice Kansu'nun çalışmalarının da kuşaktan kuşağa aktararak sonsuza dek yaşayacağı inancındayız.

Bu sayıda uzun soluklu araştırma yazılarının ve kuramsal metinlerin ağırlıkta olduğu bir içerikle karşınızdayız. Mimari eleştirinin ülkemizde yeterli düzeyde yapılmadığı bir gerçek. Bu tıkanıklığa bir açılım getirmek için Mete Ünügör'ün "Mimari Eleştiri Üzerine" başlıklı yazısına yer veriyoruz. Uluslararası mimarlık gündeminde yer alan Hintli mimar Charles Correa üzerine Kenneth Frampton'ın incelemesini, Deniz Önder'in çevirisiyle sunuyoruz. Selim Ökem ise, "Minimal Konutlarda Mobilya" adlı araştırmasında, günümüzde bilinçli davranışın çevreye daha az zarar veren minimal konutlarda yaşamak olduğu varsayımından yola çıkıyor ve bunun da ancak mobilyaların yeni yaşam biçimine uyarlanmasıyla gerçekleşeceğini savunuyor. Güncel bir tartışmaya oldukça özgün bir yorum getiren, Balıkesir Üniversitesi'nden Murat Çetin'in "Tarihi Çevrede Dilbilimsel Yozlaşma" adlı çalışması ve Ege Yıldırım'ın "Sivil Toplum Kuruluşları" konulu araştırması da inceleme başlığı altında sunduğumuz diğer yazılar..

Bahar sayısında sizleri, yansımacı kişiliği ve yurtdışı projeleriyle tanıdığımız Yavuz Selim Sepin'le buluşturuyoruz. Türkiye'deki mimarlık ve yansımaya ortamına ilişkin düşüncelerini aktardığı sayfalarda, Sepin'in projelerinden bir seçki de bulabilirsiniz.

Bu sayının en ağırlıklı konusu "su ve mimarlık". Bu ilişkiyi kent ve yapı ölçeğinde değerlendirmeler ile su konulu projeler bağlamında inceledik. Değerli araştırmacıların ve mimarların katkısıyla gelişen tartışmaya ilişkin ayrıntılı bilgiyi dosya sunuş yazısında bulabilirsiniz.

Mimarlık eğitimi konusuna her sayımızda değineceğimizi duyurmuştuk. Burada, ülkemizdeki öncü projelerden biri olan sanal tasarlama stüdyoları üzerine bir inceleme, çevre bilinci konulu öğrenci çalışmaları ve UIA'nın eğitimle ilgili görüşlerini sunuyoruz.

Bu sayıda, tasarımda özürülüler etmenine vurgu yapmak üzere hazırladığımız bir kılavuz ekimiz var. Tasarımlarımızda özürülüler ne kadar düşündüğümüzü sorgulayacak ve mimarlara bu konuda temel düşünceler ve ölçütler verebilecek bu çalışma için, "Disability Scotland" tarafından hazırlanmış olan metni Şükrü Sürmen derledi, Fatma Öcal dilimize çevirdi.

Necdet Teymur'un ilk sayımızdaki yazısını tamamlayan iki şekle teknik bir aksaklık sonucu yer veremedik. Sayfa 148'de sözü edilen şekilleri, metnin ilgili bölümleriyle birlikte bulabilirsiniz.

Yaz sayımızın dosya konusu "kent ve planlama". Yıldız Uysal'ın katkılarıyla hazırlanmakta olan bu çalışma, özünde İstanbul üzerinden kentsel bir okuma yapmayı hedefliyor. Güz sayısı dosya konusu ise ülkemiz için önemli bir girişimi başlatmak umuduyla "çağdaş sanat yapıları ve müzeler" konularına ayrılacak...

Gelecek sayıda buluşmak üzere...

Ayşen Ciravoğlu

40 İNCELEME

Kültürel Varlığın Korunması ve Yenilenmesi Sorunsalı:

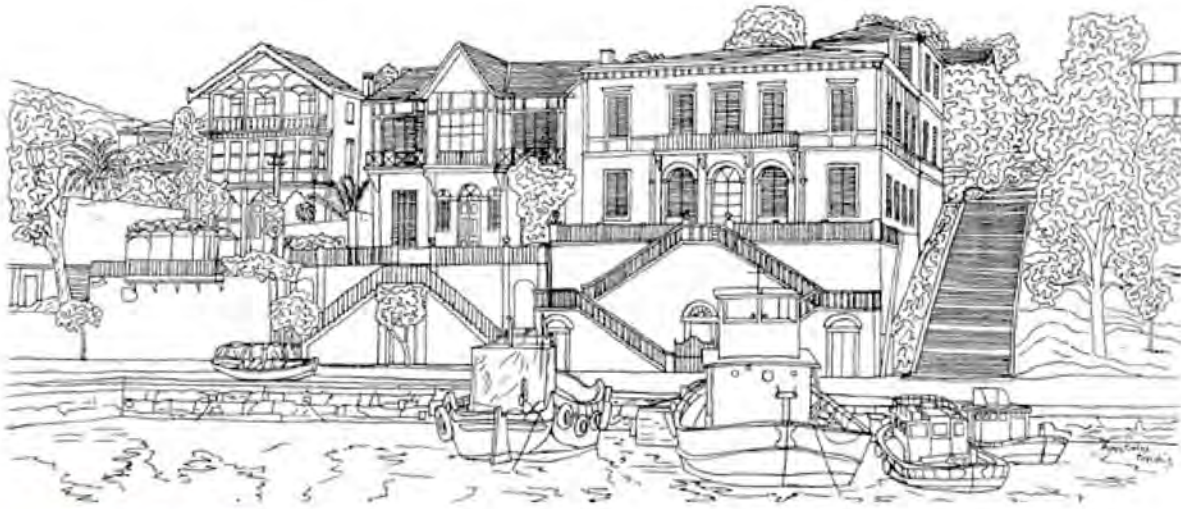
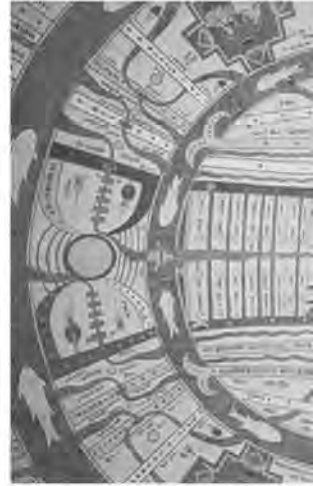
Tarihsel Çevrede Dilbilimsel Yozlaşma / <i>Murat Çetin</i>	40
Türkiye'de Tarihi-Kültürel Çevrenin Korunmasında Çalışan Sivil Toplum Kuruluşları Üzerine Bir Durum Değerlendirmesi / <i>Ege Yıldırım</i>	49

55 ELEŞTİRİ / KURAM

Mimari Eleştiri Üzerine / <i>S. Mete Ünügür</i>	55
Charles Correa'nın Yapıtları / <i>Kenneth Frampton</i>	60

71 DOSYA: MİMARLIK VE SU

Mimarlık ve Su / <i>Yücel Gürsel</i>	72
Su Gibi Aziz Ol! / <i>Cengiz Bektaş</i>	75
Su, İnsan ve Çevre İlişkileri Üzerine / <i>B. Işık Aksulu</i>	82
İstanbul'da Zamanlar ve Deniz / <i>İbrahim Başak Dağgüllü</i>	85
Dönüşen Tersaneler İzinde: Haliç Tersaneleri / <i>T. Gül Köksal</i>	91
İstanbul Akvaryum Projesi / <i>Nezih Eldem</i>	96
Su ve Mimarlık: Bir Tasarım Atölyesi Deneyimi / <i>Sercan Özgencil Yıldırım</i>	100
Bentlerden Çeşmelere / <i>Emine Gönüllü</i>	105
Suyun Çeşme Kentini Anlamlandırması Üzerine / <i>Emel Kayın</i>	112
Çanakkale Su Kültürü / <i>İsmail Erten</i>	118
Geleneksel Bir Denizci Yerleşiminin Geçmişinden Bir Kesit: Heybeliada / <i>Apostolos Poridis</i>	120
UIA "Su ve Mimarlık" Yarışması Sonuçları	124

128 EĞİTİM

Sanal Tasarlama Stüdyosu Deneyiminin Ardından: Tasarlama Stüdyosunda İletişim ve Değişim

<i>Gülen Çağdaş - Ahsen Özsoy - Nur Esin Altaş - Hakan Tong - Manolya Kavaklı Thorne</i>	128
Mimarlık Eğitiminde Çevre Bilinci Öğretisi / <i>Koray Gökkan</i>	137
UIA Mimarlık Eğitimi Kılavuzu [2. Taslak] / <i>Necdet Teymur</i>	143

149 YAPI FİZİĞİ / MALZEME / DETAY

Dersliklerin Edilgen Isıtma Sistemleri Olarak Tasarımı ve Değerlendirilmesi / *Gülşay Zorer Gedik*

149

153 TEKNOLOJİ / İNTERNET

Bilgisayar Mekânında "Sanal Mimarlık" Düşleri / *Ahmet Turan Köksal*

153

158 ENGLISH SUMMARIES

Ek FARKLI İNSANLIK DURUMLARI

Ulaşılabilirlik Kılavuzu / Mimari projelerde özürü ve yaşlılarla ilgili olarak
uyulması gereken temel kurallar

Kültürel Varlığın Korunması ve Yenilenmesi Sorunsalı

Tarihsel Çevrede Dilbilimsel Yozlaşma

Murat Çetin

Pocillon'un (1948) sanatsal tasarıma hükmettiğini öne sürdüğü içsel kompozisyon kuralları, dildeki gramere benzer bir altyapısal özellik taşıyabilir mi? sorusu, sanatsal bir ürün de olan kentsel çevrenin kültürel içeriğinin korunması konusu ile ilişkilendirildiğinde, Levi-Strauss'un (1977) tanımladığı, "yaratıcılığın korunması ve sürdürülmesi" amacına ulaşmak için *dil* yeni bir araç oluşturabilir. Diğer bir deyişle, toplumsal iletişimin bir türü olarak "kentsel-mimari çevre" ve bu yolla aktarılan kültürel-estetik bilgi birikimi olarak "gelenek" kavramları, iletişimin temel aracı olan dilin esaslarına göre yorumlandığında dilin sürekliliği ile tarihi çevrenin korunması (ve dönüştürülmesi) arasında paralellik kurulabilir. A. Ergüden (2000)

Süleymaniye Camii'nin bazı orantıları ve çeşitli ölçüleri "Ebced" hesabı ile dinsel sözcüklere karşılık gelir.

Mimari yapının, formu kullanarak kullanıcı (ve izleyici) ile ussal düzlemde ve şifreli olarak konuşmasının en tipik örneklerinden biridir bu.

matbaadan bilgisayara uzanan bir çizgide iletişim teknolojilerine referans vererek, estetik deneyimin oluşumunda toplumsal konuşmanın kalitesinin önemine dikkati çekiyor. Temel olarak bir iletişim aracı olan estetik obje, bizim kendisine yüklediğimiz kültürel-estetik anlam çerçevelerini zorlarken, estetik birikimin (ki bu 'geleneğin' oluşma sürecinin kendisidir) dilsel yönünü ortaya koyuyor, çünkü bizim objeyi sorgulamamızla başlayan bu süreç, objenin cevapları karşısında kendimizi (ve toplumu) anlayıp dönüştürdüğümüz bir yorumbilimsel (*hermeneutic*) etkinliktir (Gadamer, 1976). Kent ve mimari (estetik obje olarak) bizimle çeşitli şekillerde konuşur (Foucault, 1973); konuşurken de mesajını aktarabilmek için, göstergebilimsel dilin (Gaudet, 1894) yanı sıra geometrik bir gramer de kullanır. Barthes (1997) ve Eco

(1980) gibi düşünürlerin formüle ettiği, mimarlığın anlambilimsel boyutunun (bir *gösterge*, *belirtke* veya *simge* olarak *mimarlık*) ötesinde, Chomsky'nin (1972) temellerini attığı *jenerik dilin* esasları bu arkitektonik gramere katkıda bulunur.

Mimarlık ve dil arasındaki analogi, tarihi perspektifte Collins (1965) tarafından ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu analoginin mimarlık eleştirisindeki kullanımı da Abel (1980) tarafından ele alınmıştır. Ayrıca, Taşkiran (1997) çalışmasında, yazı ile mimari arasındaki ilişkiyi ve mimari çevrede yazı kullanımının çeşitli boyutlarını özellikle göstergebilim ışığı altında derlemiştir. Oysa, mimari dilin sayısal, cebirsel, dizgisel, ussal ve soyut yanı (Steadman & March, 1971), mesaj aktaran bir iletişim aracı olarak mimarinin çok ilginç bir yönünü oluşturur. Mimari disiplindeki bu mantıksal unsurun (Mitchell, 1990) kültürel boyutu ise bugüne dek neredeyse hiç incelenmemiş bir konudur ve bu nedenle koruma ile de yakından ilgilidir.

Konuşan bir kentin ne söylediğinden de öte, nasıl söylediği şekilsel olarak incelendiğinde "nasıl"ın da kendi içinde tutarlı bir yapısının olduğu görülebilir. Bu nedenle "ne"nin yanı sıra "nasıl" da korunmaya değerdir, denilebilir, çünkü çevremizde olduğu gibi dilimizde de *ne* söylediğimizle birlikte *nasıl* söylediğimiz de hızla bozuluyor. Bu bozulmaya da hiçbir toplumsal kesim reaksiyon göstermiyor; her kesim söyleyeceğini farklı dillerde ifade ettiğinden iletişim kurulamıyor. Böylesi bir kaotik çoğulculuğun altında, bir tür ortak gramer kaybından endişe etmek gerekiyor. Ergüden (2000) bu kopukluk olgusunu gramerin üç farklı katmanı ile açıklıyor ve en derin katmandan yoksun kalan toplumsal ve estetik iletişimin dilin zenginleşmesine engel olduğunu ortaya koyuyor. Bu iletişim kopukluğu ise önemli bir sosyolojik eşige işaret ediyor çünkü dil bir kültürel göstergedir ve tüm bu dönüşümler altta yatan sosyopolitik çalkantı

ve tutarsızlığın (veya tutarlılığın) bir yansımasıdır. Kentsel çevredeki dönüşümler ise aynı tutarsızlığın morfolojik bir dışavurumu olarak algılanabilir. Radikal sosyoekonomik değişimler meydana gelmedikçe bir dilde kullanılan kelimelerin niteliği ve kapsamı değişse de, gramatik yapısının bozulmadan süregeldiğini görüyoruz. Mimari alanda da buna paralel olarak sosyolojik yapının sürekliliğini yansıtan fiziksel ve şekilsel bir dilden söz etmek mümkün. Burada belli bir kültürün dili ile mimarisi arasında direkt bir ilişkiden çok (ki böyle örnekler de söz konusu olabilir), mimari kompozisyondaki dilbilimsel karakter üzerinde durulmaktadır.

Koruma açısından da, bu dilbilimsel kompozisyon özelliklerinin korunması ve restore edilmesi, sosyokültürel yapının korunması ve yenilenmesi yönünde bir araç olma görevini yüklediğinden önem kazanıyor. Çünkü bir dilin düzenli olarak yenilenmesi ve dönüştürülmesi kültürel zenginleşmede ağırlıklı bir yer tutuyor. Koruma konusuna geçmeden önce dilin ve çevrenin paralel bozulma süreçlerini inceleyelim.

Tarihi çevrede dilbilimsel erozyon süreci

Cengiz Bektaş (1992) ülkemizde “kültür kirlendiği için çevre kirleniyor” diyerek, fiziksel çevreyi toplumsal kültürün bir alt çerçevesi olarak tanımlarken, insanların çevrelerinden (dolayısıyla kültürlerinden) yabancılaştırılarak her tür toplumsal katılımdan da uzaklaştırılabileceklerine işaret ediyor. Bu tür bir yabancılaştırmanın gözlemlendiği bir başka alanın da kültürün bir diğer unsuru olan dil olduğu bir gerçektir. Kentin ve mimarisinin de bir görsel / şekilsel dil olduğu kuramından yola çıkarak, bu fiziki dildeki [şekil-gramatik (Stiny & Gips, 1975)] yozlaşmanın anlaşılması, tarihi ve kentsel korumanın da yeni bir boyutunu gündeme getiriyor.

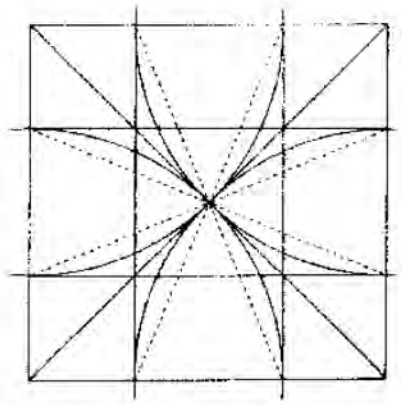
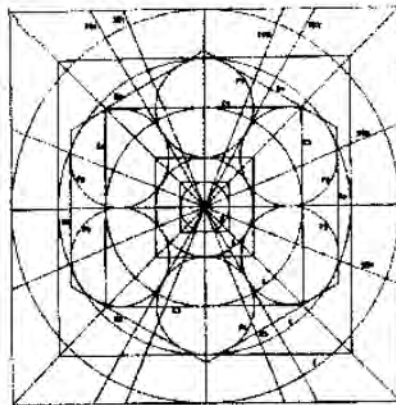
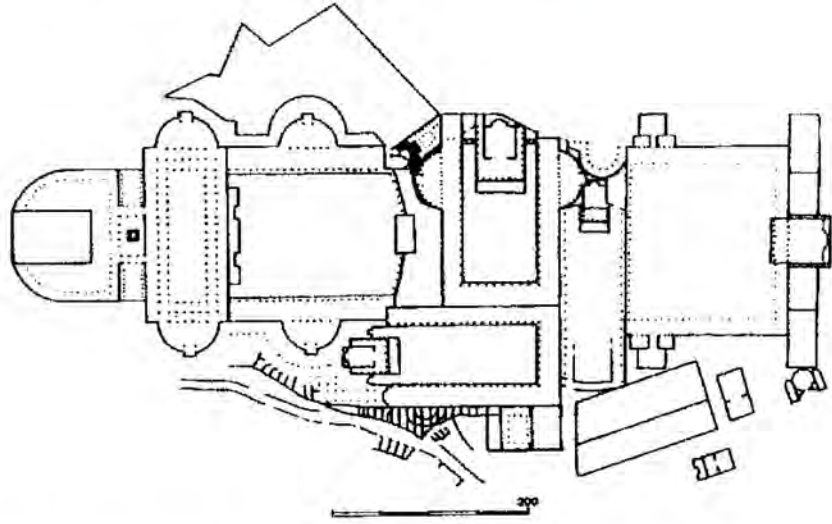
Başlangıcından bugüne kadar geçirdiği çeşitli kuramsal ve içeriksel evrim aşamaları süresince koruma, objelerin, yapıların ve çevrelerin görsel özelliklerinin ve arkasındaki tarihsel ve kültürel olguların geleceğe aktarımını hedeflemektedir ve bugün bu hedefin dahi yetersiz kaldığını; sosyolojik ve ekonomik hedefler kazanmasına rağmen özellikle ülkemizde büyük bir başarısızlıkla sonuçlandığını hep birlikte gözlemliyoruz. Bugün, tüm disiplinlerin birbirine yaklaştığı bir oluşum içinde, koruma ile tasarımın da iç içe geçmeye başladığı bir süreç, koruma-

nın kuramsal doğrultuda yapacağı bu morfolojik ve dizgisel açılımı gerektirmekte ve bu tür bir açılımın, çok disiplinli bir yaklaşıma katkıda bulunacağı gibi, koruma olgusuna (özellikle ülkemizde) zedelenen konumunu başka bir platformda geri kazandırmayı vaat edebildiği görülüyor. Bu yüzden önce dilin nasıl bozulduğunu anlayıp daha sonra tarihi çevredeki bozulmada buna benzer mekanizmaları incelemek yararlı olacaktır.

Öncelikle saptanması gereken nokta şu olmalıdır: Günümüz kültüründe, dolayısıyla fiziki çevrede de, etkisini gitgide artıran medya [ki burada iletişimsel ve ‘medyatik’ rolünü gitgide kaybeden mimarlık olgusu önemli yer tutar (Venturi, 1972)], bu yabancılaşma ve aynılaştırma idealine yerel ve altkültürel dilin gramatik yapısındaki süreklilik ve tutarlılıklara kimi zararlar verip onları fragmanlara ayırarak varabiliyor. Bu süreç, dilde gözlemlendiği gibi kentsel çevrede de benzer şekilde okunabilmektedir. Sürekliliği bozulan tarihi kentsel doku, içine yabancı kelimeler sokulmuş, grameri çarpıklaştırılmış bir dilin deformasyonuna paralel bir şekilde yerel özelliklerini kaybederken, evrensel olmayı ise hiç başaramıyor. Burada “bozulma” sözcüğü-

Üstte:
İmparatorluk Forumu-
Roma.

Alta:
Forum'un bir araya
gelişini düzenleyen
geometrik model.

nün altını çizmek gerekir çünkü bilinçli bir dönüşüm sürecine tabi tutulan doku, evrensel olmayı başarabilirken, bilinçsiz değişiklikler, sürekliliği bozmaktan başka bir sonuç vermiyor. Dokunun bozulmasında, yabancı formlar aracılığıyla yerel anlamların kaybedilmesinin ötesinde, formlardan da bağımsız olarak, iletişimin bir diğer boyutunu oluşturan, dizgisel ve matematiksel kuralların kaybolduğu bir süreç de yer alıyor ki bu sürecin bugüne dek göz ardı edildiği söylenebilir. Daha önce de ifade ettiğim gibi dizgisel formatın barındırdığı; kimi zaman belirleyip kimi zaman da kodladığı kültürel içerik bize önceki anlamlandırma çerçevelerimizi tekrarlayabildiği gibi yepyeni ve derin yorumları da ortaya çıkarabilir.

Tekrarlamak gerekirse, iletişimsel rolün mimariden teknolojiye transferiyle, gerek formlar gerekse dizgisel değerlerin kaybı, hem mevcut hem de potansiyel anlamları giderek yok etmekte. Özet olarak medya, dili; bozulan konuşma

Konuşan bir kentin ne söylediğinden de öte, nasıl söylediği şekilsel olarak incelendiğinde “nasıl”ın da kendi içinde tutarlı bir yapısının olduğu görülebilir.

Bu nedenle “ne”nin yanı sıra “nasıl” da korunmaya değerdir, denilebilir, çünkü çevremizde olduğu gibi dilimizde de ne söylediğimizle birlikte nasıl söylediğimiz de hızla bozuluyor.

ve yazın dili de, fiziki çevrenin konuştuğu dili ve sonuçta bir bütün olarak yerel kültürü zedeleyerek global kültürün bu parçalı yapısını meşrulaştırmaktadır.

Örneğin, TRT’den çok kanallı Türk medyasına geçiş olgusu ile simgeleşen “çok sesli Türkiye” metaforu, aslında ortak düzen ve gramerden yoksun olduğundan bir ölü metafora, “kakafonik Türkiye” metaforuna dönüşerek, yenilenememiş ve dolayısıyla da kalitesini artıramamıştır. Bu ortak anlam sahası oluşturulamadığından bu gramerin zenginleşmesi de gerçekleşmemiştir. Ülkemizde çeşitli faktörlerin etkisi altında dilin deformasyona uğramasıyla birlikte, yazılı ve görsel medya, bozulmuş bir Türkçe bombardımanı ile kültürel erozyonun ivmesini olağanüstü boyutlara çıkarmaktadır. Mevcut (popüler) kültürel ortam ve medyanın yarattığı bu baskı sonucu zamanla dilin çeşitli özellikleri

değiştirilebilmektedir. Bu değişimler sosyolojik kökenli olabildiği gibi kurumsal kaynaklı da olabilmektedir.

Örneğin, Türkçe’de inceltme ve uzatma işaretlerinin kaldırılması ve bunu izleyen hızlı bir karmaşa sonucu yanlış telaffuz edilen “katil” kelimesinin haber bültenlerine hakim olması ve bunun da gitgide olağanlaşması, bu sürece örnek olarak verilebilir ve bu tür örneklerin sayısı da oldukça artırılabilir (Sinanoğlu, 2000). Yabancılaşmanın katılıma olumsuz etkisi, dilin bozulması sonucu yanlışlıkları sorgulayıp eleştirecek reaksiyonun azalmasında, dolayısıyla medyaya hakim olan güçlerin ve faktörlerin (dilbilimsel veya çevresel) dili konjonktürel yönelimleri doğrultusunda kolayca şekillendirebilmelerinde gözlemlenebilir.

Kentsel çevre bağlamında ise, bireylerin git-tikçe bozulan kentsel çevreye duyarsız kalmanın ötesinde, kentsel rantlar doğrultusunda gelişen erozyonu olağan ve hatta olumlu karşılamalarının, dille paralel giden bir bozulma süreci olmasından daha başka açıklaması bulunamamakta; dolayısıyla dilbilimsel süreç ile kurulabilecek bu tür bir paralellik kentsel çevreye yapılacak *morfolojik* bir rehabilitasyon yaklaşımı için gerekli *sosyokültürel* tabanı analitik olarak oluşturmaya olanak vermektedir.

Bir dile yabancı kelimelerin girmesi de erozyon sürecinde bir diğer unsuru teşkil eder. Yalnız başına zararı olmayabilen bu faktörün, zamanla dilin kendisini yenilemesini engelleyebileceği de unutulmamalıdır. Bu dilsel olgunun kentsel çevredeki açılımı da tarihi kent dokusuna yabancı mimari unsurların (ki bunlardan bazıları gökdelen, otoyol, otopark, alışveriş merkezi, sanayi yapıları vb.) ve ızgara plan, plaza, bulvar vs. gibi kentsel tipolojilerin başarısız adaptasyonlarının kent dokusuna bilinçsizce sokulmasıdır. Kuşkusuz, yeni tipolojilerin kaçınılmazlığı yadsınamaz bir gerçektir. Örneğin, 19. yüzyılda özellikle İstanbul kent dokusunda olduğu gibi yabancı unsurların kendileri değil, bir bütünlüğe ulaşamamış olmaları, çevrenin bozulmasında daha büyük rol oynamıştır (Çelik, 1986).

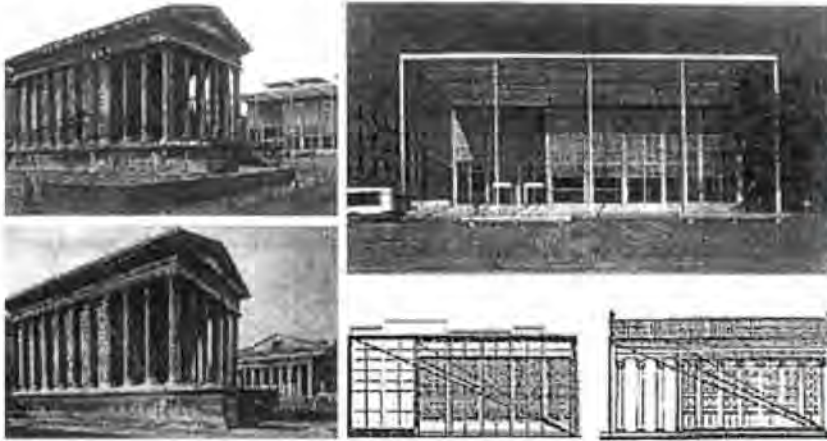
Kendi yeni tipolojilerini üretemeyen çevre ve mimari, sözcük dağarcığını zenginleştiremeyen fiziksel dil gibi zamanla önemli gramatik bozulmalara uğramaya mahkûmdur. Günümüzdeki *medya-dil-çevre* ilişkisine değindikten

sonra, bazı tarihsel örnekleri bu mercekte altında değerlendirmek yararlı olacaktır. Bu tür farklı bir okuma, fiziksel çevrenin bize iletmeye çalıştığı başka mesajları deşifre edebilme açısından önemlidir. Böylesi mesajların içeriği ve niteliği kapsamında, mimarinin bazı morfolojik ve sosyolojik öğeleri kullanan bir sosyal kontrol aracı olduğu gibi, dönüştürülüş ve kullanılış biçimiyle toplumsal reaksiyonların dışavurum aracı da olduğu unutulmamalıdır.

Mimari mesajın (hem görsel hem de ussal olarak) deşifre edilmesi, kültürel sürekliliğin korunması için bir tür önkoşul oluşturmaktadır, çünkü hızlanan değişim süreci içinde geleneğin nesiller arası aktarımında bazı kopuklukların meydana geldiği, 1960'ların ortalarından itibaren ortaya çıkmış ve günümüzde geleneksel kent dokusuna geri dönerek bunları yeniden okuma, algılama, yorumlama ve kodlama gereği ile karşılaşmıştır. Bugüne kadar korumada görsel ağırlık korunmuş, son on yılda sosyolojik ve ekonomik boyut pragmatik bir çerçeve içinde yerini kazanmış, ancak ussal yorumlamanın ve yeniden kodlamanın açacağı ufuklar yeni anlaşılmıştır. Öyleyse gelin tarih boyunca yapılaşan bazı örneklerle bir de dilbilimsel açıdan ba-

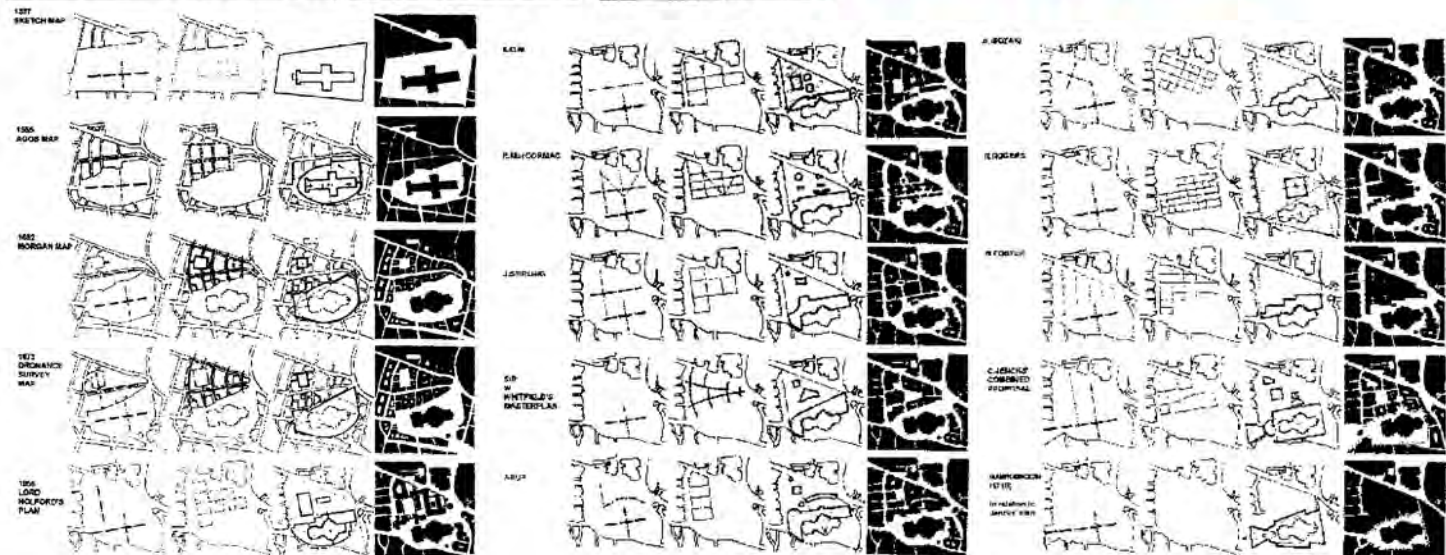
kalm.

Latin dilinin ağırlıklı ve belirleyici unsurlardan birini oluşturduğu İtalyan kültürünün ve sosyopolitik yapısının fiziksel yansıması olan kent meydanları (Canniffe, 1998) bu tür bir örnek veya ideal gramatik yapı sergiler (Çetin, 1999a). Burada kentsel mekânın bileşenlerini bir araya getiren kuralların tutarlı döngüsel yapısı ile sosyopolitik süreklilik arasında bağlantılar kurulabilmektedir. Aynı coğrafyada daha eski bir zaman dilimine gidildiğinde Roma forumlarının bir araya gelişinde de benzer bir *geometrik-cebirsal gramerin* varlığı ortaya konmuştur (Wightman, 1997). Her bir forumun tasarımı kendi içinde bu model tarafından belirlenirken, birinin diğerine eklenişindeki hassas ilişkiler de yine bu modele göre regüle edilmiştir. Son dönemde oldukça bozulmuş olan Türkçe'nin önemli bir unsuru olduğu kültürümüzün, göreceli olarak daha sürekli ve tutarlı bir döneminin mimari ürünlerine bakıldığında tutarlı bir gramerin de izlerine rastlanabilir. Örneğin, S. H. Eldem'in sistematik bir şekilde incelediği Türk Evi plan tiplerinin oluşumu da parametrik bir şekil grameri ile ifade edilebilmektedir (Çağdaş, 1996). Burada konut tipolojisi bir

Yanda:
Carré d'Art yapısının
Maison Carré ile geometrik diyalogu

Altta:
Londra Paternoster Meydanı ve Gramatik Yapı.

“sofa” mekânları etrafına değişik oda mekânlarının eklenmesi kurallarından oluşan bir mekânsal kurgu sürecinin ürünü ve bunun çeşitlenmeleri olarak ele alınmaktadır. Buna ek olarak, A. Kuran’ın Osmanlı camii tipolojisinin evrimini incelediği çalışması da (Kuran, 1968), tek kubbeli kübik mekânsal birimin çeşitli kombinasyon ve transformasyonlarının oluşturduğu bir tür geometrik kurallar bütünü olarak algılandığında, Osmanlı camii tasarımlarının tarih içindeki gelişimlerinde (mekânsal bütünlüğe ulaşmayı hedefleyen ve teknolojiyi bu yönde zorlayan) sürekli ve tutarlı bir şekilsel dilden bahsedilebilir. Taşkıran’ın işaret ettiği gibi, Sinan mimarlığının cebirsel boyutunu inceleyen Şenalp (1988), Süleymaniye Camii’nin bazı orantılarının ve çeşitli ölçülerinin “Ebcad” hesabı ile dinsel sözcüklere karşılık geldiğini ortaya koymuştur. Mimari yapının, formu kullanarak kullanıcı (ve izleyici) ile ussal düzlemde ve şifreli olarak konuşmasının en tipik örneklerinden biri de budur. Kentsel ölçekteki örneklerde ise bu iletişimin çok daha kapsamlı sosyal mesaj-

Sürekliyi bozulan tarihi kentsel doku, içine yabancı kelimeler sokulmuş, grameri çarpıklaştırılmış bir dilin deformasyonuna paralel olarak yerel özelliklerini kaybederken, evrensel olmayı ise hiç başaramıyor.

lar, kozmik göndermeler veya üretim süreçlerine ilişkin ipuçları içerdiğini gözleriz.

Görülüyor ki, geleneksel mimari dokuların pek çoğunun kökeninde dilbilimsel bir mantık algılanabilmektedir. Bu görüşün önemli savunucularından March’a (1998) göre de, mimari yapıların kriptografik özellikleri onların gizli birer *text* olarak okunabilmeleri olanağını sunar. Kent de bu tipolojilerin etkileşimde olduğu bir fiziksel çevre olduğundan, dilbilimsel özelliklerin sergilendiği en üst ölçeği belirler. Şüphesiz, dilbilimsel bakış açısı bir *post-rasyonalizasyon* süreci ve yorumbilimsel bir değerlendirme yöntemidir ve her ne kadar March tersini iddia etmekte ise de gramatik özellikler (göstergesel özellikler dışında -bkz. Taşkıran, 1997), tarihte –en azından kent ölçeğinde– tasarım kriteri olmamıştır. Buna rağmen dilbilimsel değerlendirme yönteminin sunduğu okuma ve kodlama olanağı yepyeni açılımlar sunabilmektedir. Bu yüzden sunulan potansiyelin kullanılması gerekmektedir. Çünkü her yeni yorumlama, mi-

mari çevreyi (dolayısıyla kültürü ve yaşamı) dönüştürür ve zenginleştirir.

Kültür bütünü içinde dilin çevreye yansımalarını inceledikten sonra, Türk devrim tarihi (tamamlanamayan bir ‘yeniden yapılanma’ ve ‘kültür parçaları arası ortak ve tutarlı bir dil ve mantık yaratma projesi’) içinde önemli bir unsur olarak Cumhuriyet dönemi mimarlığına, Atatürk devrimlerinin genel karakteri ve özellikle *Türk Dil Devriminin* prensipleri ışığında bakacağız. Bu radikal dil devrimi bir tür yenileme ve aynı zamanda da bir kültürel koruma hareketi olarak yorumlanabilir.

İslam öncesi kültür ve uygarlığın prensiplerinin korunarak yeni ve çağdaş bir formata sokulduğu bu yeni kurallar bütünü, konuşma ve yazın dilinde yaratılan şekilsel bir transformasyon olarak görülebilir. Genç Cumhuriyetin dil devrimi konusunda gösterdiği aciliyet ve bunun tüm kültürel proje içindeki ağırlıklı yeri de gösteriyor ki dil, kültür parçalarını birbirine bağlayan bir yapıstırıcı unsur (Güvenç, 1993) olarak öne çıkmakta. Dilde görülen Orta Asya kökeni ile, mimaride gözlenen tarih öncesi Anadolu kültürüne yapılan göndermeler arasında gözlenebilen biçimsel ve ussal paralellik, kültürün çimentosunun dil olduğunu ve mimarinin de (özellikle erken Cumhuriyet dönemi Türk mimarlığı) *görsel-şekilsel* bir dil olarak kültürün sosyal, politik, ekonomik bir yansıması olduğuna işaret eder. Bu nedenledir ki yeni rejimin kültürel alanda atılım yaptığı bir diğer konu da Çağdaş Türk Mimarlığının oluşturulması çabası idi. Özellikle, dönemin rasyonalist yaklaşımlarına sahip Alman mimarlarına Türk yerel karakterini yorumlama misyonunu yüklemesi, Cumhuriyet yönetiminin yaratılmak istenen kültürün mantıksal altyapısına verdiği önemi açıkça ortaya koyar. Burada da sivil mimari form ve mekânsal kavramlarının yepyeni bir şekilsel dille dışa vurumu bu kültürel projedeki dil-çevre bağlantısının, sürekliliğinin ve tutarlılığının bir diğer göstergesidir. Bu sürekliliğe bir diğer açıdan bakılırsa bir yenilikçi hareket olan Cumhuriyetin özellikle İslam öncesi değerleri yeniden canlandırarak, onları koruması fakat bunu, onları şekilsel olarak yenileyerek başarmaya çalışması buradaki tartışmanın kanımca en can alıcı noktalarından biridir.

Erken Cumhuriyet dönemi mimarlığını belirleyen koşulları yeniden gözden geçirirsek, iki

nokta dikkati çeker ki bunlar, mimarlığın siyasal amaçlı kullanımı ve mimarlığın edebiyat ve dil ile olan ilişkisidir. Bu olgular etkisinde Cumhuriyet mimarlığı, *uluslararası ve ulusal* stil kutupları arasında ardışık dalgalanmalar sergiler ve bu dalgalanmaların genel karakteri, ulusaldan uluslararasına geçildikçe, tarihsel-kültürel değerlerin geçmiş-gelecek bağlantılarının kurulmasında *cepheci-seçmecilikten, özgün-biçimsel sentezciliğe* doğru (Batı etkisinde) rasyonellenen bir yol izlenmiş olmasıdır. Sözen'in (1996) belirttiği gibi, İttihat ve Terakki Fırkası'nın II. Meşrutiyet sonrası (1910'ların sonlarına kadar süren) girişimleri içinde mimarlığın (I. Ulusal Dönem) ayrıcalıklı yeri ile başlayan *siyaset-mimarlık-dil* ilişkisini, Ziya Gökalp'in "Türk usullerine rücu düsturunun, lisanda, edebiyatta, müzikte, sanat ve zanaatta olduğu gibi, tüm kurumlarda ve mimaride uygulanmasının bütün medenî ve beşerî yaşamda bütünlük sağlayacağı" görüşünün yanı sıra, Kemalettin Bey'in mesleki gelişiminde bu siyasî partinin oynadığı önemli rol de ortaya koymaktadır. Zamanla bu eğilimler dalgalanma gösterse de bu üçlü yapının (*siyaset-mimarlık-dil*) etkisini kaybetmediği görülür. Örneğin, 1920'lerin başlarında dıştaki gelişmelerle çelişen bu (cephe ve detay ağırlıklı) ulusalcı tutumlar (çeşitli nedenlerle) eleştirilere maruz kalarak bir süre ulusal ve uluslararası akımların eşzamanlı yaşamasını takiben, Batı'daki örneklerine koşut; rasyonel-fonksiyonel, yalın ve serbest tasarımlarla belirlenen ve betonarmenin, geniş cam yüzeylerin ve düz çatıların hakim olduğu bir "kübik mimari"nin 1920 ve 1930'lar arasında öne çıktığı görülür. Fakat burada da *siyaset-mimarlık-dil* üçlüsünün işbaşında olduğu, Türk Dil Devriminin köklü ve radikal yapısından, Türk mimarlığının geçirdiği transformasyonun kapsamından ve bu ikisi arasındaki rasyonel ortak paydanın (o dönemdeki) siyasal hedeflerle ilişkisinden anlaşılabilir. Atatürk'ün ölümünü ve II. Dünya Savaşı'nı takip eden ve II. Ulusal Mimarlık olarak tanımlanabilen dönemde ise, Almanya, İtalya gibi ülkelerdeki yönetimlerin, mimarinin oluşumundaki (özellikle seçmecilik ve anıtsallık doğrultusundaki) önerilerinin yarattığı ortam ülkemizde tam anlamıyla taban bulmasa da üçlü yapı hâlâ geçerlidir. S. H. Eldem'in (1940) mimari üslup oluşumunda rejimin direktiflerinin yeri konusunda kullandığı, "...bugün Almanya'da bütün

sanatlar aynı ideali aynı *lisan* ile realize etmektedir" ifadesi Cumhuriyet döneminde *sosyopolitik-dil-mimarlık* örgüsünü açıkça ortaya koyar. Daha önce de değindiğimiz gibi, Eldem'in Türk konutu incelemelerinin gösterdiği gramatik yapının bu ifadelerle örtüşmesi yalnızca bir tesadüf olmasa gerek. 1950'den sonra beliren çoğulcu ve devingen mimarlık ortamında ise bu ilişkinin zayıfladığını; çoklu dil ortamında ortak gramerin erimesine paralel olarak da tarihsel ve kültürel değerlerin (o dönemdeki yıkımlarla) önemli ölçüde kaybedilmeye başladığını gözlüyoruz. Buradaki dil-kültürel varlık bağlantısı bizi *koruma* ile *dilbilim* arasındaki ilişkinin önemli noktasına geri getiriyor.

Yukarıda tarihten korumayla ilgili olabilecek bazı örnekleri dilbilimsel açıdan ele alan birkaç çalışmaya yer vermekle birlikte tasarımı *dil-cebirselsel mantık-geometrik kompozisyon* ilişkileri çerçevesinde değerlendiren çalışmaların sayılarının oldukça fazla olduğunu vurgulamak gerekir. Görüldüğü gibi tarihi çevredeki dilbilimsel bozulma ve mimari çevreye dilbilimsel müdahale

Kendi yeni tipolojilerini üretemeyen çevre ve mimari, sözcük dağarcığını zenginleştiremeyen fiziksel dil gibi zamanla önemli gramatik bozulmalara uğramaya mahkûmdur.

le olguları, her ne kadar göz ardı edilmişse de oldukça yoğun bir şekilde çevremizin oluşumunu belirliyor. Şimdi de dilbilim ve koruma arasındaki ilişkiyi bu merceğe altında irdelemek gerekiyor.

Korumanın dilbilimsel boyutu

Salt fiziksel korumanın ötesine geçmek ve yapı çevrenin kullandığı anlatım dilinin içerdiği mesaj kadar, aktarılan *şekilsel dilin geometrik gramerinin* de korunması konusu gitgide gündemimize girmeye başladı. Özellikle yeni teknolojik gelişmelerin (AI, GIS, GPS, CAD, CAM, WWW vb.) kesişim ve kombinasyonları çerçevesinde, kültürel ve geleneksel birikimin bu teknolojilerle uyuşabilirliği sağlanabilmelidir ki bu tarihi kavram ve değerler yeni teknolojilerle geleceğe aktarılabilir (Kennedy, 1990). Mimarlık ve dil ilişkisi mimarlık araştırmalarında ve kuramlarında sürekli olarak yer almış (Collins, 1965), fakat yalnızca bir çözümleme ve anlam-

landırma aracı olarak kullanılmıştır. Oysa mimari çevrenin bu özelliğinin de incelenmesi, tasarlanması ve korunması gereken bir unsur olduğuna dair görüş zamanla daha çok benimsenmektedir. Bu tür bir korumanın hedefleri, –daha önce değindiğim gibi– global fragmentasyon ve medya baskısına karşı teknolojik olanakları kullanarak, kültürel bilgiyi yeni bir formatta kodlamak ve aktarmak olabilir (Weber, 1997). Bu noktada İngiltere’de Sheffield Üniversitesi Mimarlık Fakültesince geliştirilen, 1900 yılından bugüne tarihi kent merkezinin dönüşümünün sanal ortama aktarılması web aracılığı ile kullanıma açılması çalışması bu tür bir formatlamaya örnek olarak verilebilir. Bu tür uygulamaların Amerika Birleşik Devletleri’nin ve Uzak Doğu ülkelerinin bazı şehirlerinde de küçümsemeyecek kaynaklar kullanılarak hayata geçirildiğini görüyoruz. İnsanlığın ve oluşturduğu medeniyetin materyal evriminin esasını da bu yeniden formatlama oluşturuyor (Steadman,

Yapıların kriptografik rolü gibi tarihi kentsel çevrelerin de gramatik rolleri giderek anlaşılmalı ve tipoloji, oran, ölçek, saçak seviyesi, çatı formları, dış cephe, stilistik unsurlar ve malzeme gibi mimari öğelerin yanı sıra yapı ve çevredeki dilbilimsel özellikler de koruma ve yenileme çalışmalarında dikkate alınmalıdır.

1979).

tarihi çevreye ait bu çevresel dilin gramerini korumanın bir yolu, yapılacak yenileme ve müdahalelerde bu dilin (gramatik özelliklerinin) tekrarlanması ve çağdaş dağarcığın türetmelerine olanak tanınması olabilir. Örneğin, N. Foster’ın Nimes’deki Carré d’Art yapısı, tarihi Maison Carré ile geometrik bir diyalog içine girerken, hem aynı cebirsel dili kullanıp hem de güncel bir mimari dağarcığı kullanmayı başarmıştır ve bu bağlamda, korumaya getirdiği soyut ve dilbilimsel yaklaşımıyla literatüre geçmeyi başarmıştır (Byard, 1998).

Bir diğer yöntem de fiziki çevrede süregelen şekilsel dilde gözlenebilecek kırılma, kesinti ve deformasyonların çok disiplinli çalışmalar sonucu yorumlanması ve bu aksayan noktalara geometrik dili rehabilite edebilecek müdahale önerilerinin sunulması olabilir. Buna güzel bir örnek olarak Londra Paternoster Meydanı için

açılan yarışma önerileri ve yapılan uygulamanın geometrik/gramatik değerlendirmesi verilebilir (Çetin, 1999b). Burada da kentsel mekân örgütlenmesi; (ana ve ikincil) eksenler, ızgaralar, mekânlar ve kütleler (şekil-zemin ilişkileri) gibi bileşenlerine ayrılarak incelendiğinde 1337 haritasından başlayarak 1956 Holford planı ile düzensizliğe uğrayan bir sürekli dönüşüm ile bunu rehabilite etmeye veya tekrar dönüştürmeye girişen tasarım önerilerinin gramatik özellikleri ortaya konmaktadır.

Başlangıç olarak, bugüne kadar yapılmış ve başarılı olmuş koruma örneklerinin tekrar ve gramatik açıdan yorumlanarak dilbilimsel bir koruma-yenileme envanterinin çıkarılması, takip edecek akademik ve uygulamalı çalışmalara yön verebilecektir. Bu doğrultuda, 1970’lerden bu yana geliştirilmekte olan şekil gramerleri yaklaşımı bir araç olarak kullanılabilir. Temel olarak, mimari tasarımı bir ilk-şekil, ve son-şekile ulaşıncaya kadar kompozisyona ardı ardına uygulanan (belirli etiketlerle nerelere ve hangi sırada uygulanacağı belirlenen) şekil-kurallarından (sentaks) ve bu kuralların döngüsel-yapılarından ibaret bir kodlama süreci olarak ifade eden bu şekil-gramer yaklaşımında, tersine döndürülerek analiz amaçlı olarak kullanılabilen bu süreç, tipolojik tasarım yöntemi çerçevesinde jeneratif amaçlı olarak da kullanılabilir. Londra ve Cambridge’de Sir Leslie Martin, sonraları Philip Steadman ve Lionel March gibi isimlerce temelleri atılan bu yöntem, daha sonra, UCLA ve MIT gibi üniversitelerde G. Stiny, J. Gips ve T. W. Knight gibi araştırmacılarca geliştirilmeye devam edilmekte olup çeşitli alanlarda uygulanmaktadır. Bu mantıksal dizge, kültürel ve sosyolojik yapı ile ilişkilendirildiğinde oldukça önemli ipuçları sergileyebilmektedir.

Bu alanda yapılmış bir akademik çalışmada (Çetin, 1999b) kent peyzajı tarihinin en başarılı örneklerinden olan San Marco Meydanı’nın 10. yüzyıldan beri süren morfolojik dönüşümündeki gramatik özelliklerin sergilediği süreklilik ile İstanbul’un sorunlu meydanlarından biri olan Taksim Meydanı’nın dönüşümü karşılaştırılmış ve çıkan sonuçlar her iki örneğin de kendi bağlamlarının sosyopolitik sürekliliği çerçevesinde değerlendirilerek morfoloji-sosyoloji ilişkisi dilbilimsel bir yöntemle incelenmiştir. Burada, San Marco Meydanı’nın dil bakımın-

dan da iyi korunan bir örnek olduğu sergilenirken, Taksim Meydanı'nın korunmasında dil bakımından kopukluklar sergilemesi ve Çinici ve Dalokay'ın yarışma kazanan kentsel tasarım projelerinin farklı yaklaşımlar sergileyen birer dilbilimsel koruma-yenileme örneği olabileceği anlatılmış; koruma-yenileme burada “dilbilimsel rehabilitasyon” çerçevesinde kullanılmıştır.

Koruma veya yenilemede mevcut kriterlere göre müdahale ederken bu gizli (*occult*) dile zarar verecek müdahalelerden kaçınmak gereğinin de bir görsel kriter kadar önemli olduğu durumların sayısı az değildir.

Örneğin, March'ın (1998) da incelediği gibi, bir Gotik katedrale yapılacak herhangi bir müdahale, planların, kesitlerin ölçü ve oranlarında gizlice yazılmış olan, yapı sahibinin, mimarın ve Tanrının adlarına zarar veriyorsa böyle bir müdahalenin her ne kadar görsel kriterleri sağlıyorsa da kabul edilemeyeceğinin altını çizmek gerekir. Yapıların kriptografik rolü gibi tarihi kentsel çevrelerin de gramatik rolleri giderek anlaşılmalı ve tipoloji, oran, ölçek, saçak seviyesi, çatı formları, dış cephe, stilistik unsurlar ve malzeme gibi mimari öğelerin yanı sıra yapı ve çevredeki dilbilimsel özellikler de koruma ve yenileme çalışmalarında dikkate alınmalıdır, çünkü bunlar daha önce de değindiğim gibi önemli sosyolojik bilgiler içerebilir.

Burada şu noktayı vurgulamak gereğini duyuyorum: dilbilimsel korumanın tartışılması bir yana, korumanın dahi unutulduğu bir toplumsal kültür(süzlük) ortamında korumanın bu yepyeni ve soyut boyutundan bahsetmek yersiz görünebilirse de batı ülkelerinde yeni tartışılmaya başlanan bu konunun da geç kalınmadan gündeme alınarak öncelikle akademik çevrelerde ve korumayla ilgili kurum ve kuruluşlarda düşünsel tabanının oluşturulması önem taşıyor. Bu gibi tartışmalar ve araştırmalarla “korumacı mimarlar” ve “yenilikçi mimarlar” arasındaki uçurum da yavaşça kapanacaktır. Günümüzdeki sosyoekonomik tabanlı ve yenileme esaslı koruma anlayışı da zaten böyle bir yaklaşma sürecini son on yıl içinde –özellikle Avrupa sınırları içinde– başlatmıştır. Korumacılık ve yenileme konularına bu yeni bakış açısı, *pastich* formların korunması yerine prensip ve yaratıcılığın korunması (Levi-Strauss, 1977) ve ayrıca Focillon'un (1948) işaret ettiği sanatta kullanılan formlara hükmeden içsel kuralların korunması yönünde

yeni bir metodoloji denemesi sunmaktadır.

Sonuç

“Gelenek”, estetik deneyim ve kültürel bilgi birikimi olarak ele alındığında temel olarak bir dilsel ve yorumbilimsel süreçtir ve sanatsal objelere (kent ve mimari dahil) verilen anlam ve beklentilerin sorgulandığı bu süreçte yapılan ardışık yorumlamalar (post-rasyonalizasyon), toplumun kendisini algılamasını sağlayan bir iletişim yöntemidir. Günümüzün çoksesli iletişim(sizlik) ortamından eksik gibi görünen düzen ve gramer, toplumsal konuşmayı ve yaşantıyı yenileme, dönüştürme ve kalitesini artırma aracı olarak görülebilir. Böylesi bir gramerin derinleşen katmanlarında ise kültürel zenginliğin ileri boyutlarına ulaşmak olasıdır. tarihi çevrenin bir estetik-kültürel obje olarak dilbilimsel yorumlanması da bir obje çevresinde şekillenen yaşantının yenilenmesi ve zenginleştirilmesi yolunda yeni bir adımdır.

Yüksek iletişim teknolojisine rağmen kronik bir iletişimsizlik sorunu yaşayan günümüzün “popüler medya toplumunda”, yapı çevredeki iletişimsizlik sorununun altında çok dillilik ve diller arasındaki uyumsuzluğun arkasında da gramatik uyumsuzluk problemi yatmaktadır.

Daha önce mimari ve kentsel çevre, göstergebilim açısından incelenmiş, ama gramatik özellikleri bakımından ele alınışı göreceli olarak daha yeni bir kavram olmakla birlikte, 1970'lerin ortalarına dayanan bir geçmişe sahiptir. Fakat, bunların koruma kapsamında düşünülmesi ise oldukça yenidir. Kentleşme ve korumaya dilbilimsel bir pencereden bakıldığında, Türk şehirlerini saran, korunmuş gibi görünüp bozulmuş, yenilenmiş gibi durup kimliksizleşmiş ve izole edilmiş parçalardan ibaret “kentsel kakafo-ni”nin, fiziki çevrenin anlattıklarını ve anlatım dilini kavramadan cevaplamaya çalışan mimar, plancı ve politikacı gruplarının yarattığı düzensiz ve tutarsız mimari ve kentsel söylem ve yazınların bir araya gelmesiyle oluştuğu söylenebilir. Yüksek iletişim teknolojilerine rağmen kronik bir iletişimsizlik sorununun yaşandığı günümüzün “popüler medya toplumunda”, yapı çevredeki iletişimsizlik sorununun altında çok dillilik ve diller arasındaki uyumsuzluğun arkasında da gramatik uyumsuzluk problemi yatmak-

tadır. Başlangıçta da belirtildiği gibi bu tür uyumsuzluklara yol açabilecek müdahaleler, mevcut tarihi kentsel çevrenin şekil gramerlerinin korunması ve bozulan gramatik yapıların restorasyonunu gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, gramer konusundaki mevcut derin literatür birikiminden faydalanarak tarihi çevrenin de gramer olarak tanımlanması olumlu sonuçlar verebilecektir.

Murat Çetin,

Yrd. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Öğretim Üyesi

Kaynakça:

- Abel, C. (1980), "The language analogy in architectural theory and criticism", *Architectural Association Quarterly*, Sayı:12+3, Sayfa: 39-47.
- Barthes, R. (1997), "Semiology and the urban", *Rethinking Architecture; A Reader in Cultural Theory* (ed. Neil Leach), Routledge: New York.
- Bektaş, C. (1992), "Kültürel Güzelduyusal Kirlenme", *İnsan, Çevre ve Toplum* (ed. R. Keleş), Sayfa: 65-76, İmge Kitabevi, Ankara.
- Byard, J. S. (1998), *Architecture of Additions*, W.W. Norton & Company, Londra.
- Canniffé, E. (1998), "The imposition of order; autocracy and architectural expression in two North Italian piazzas", *Urban Design Studies*, Sayı: 4, Sayfa: 5-19.
- Chomsky, N. (1972), *Studies on Semantics in Generative Grammar*, Harcourt Brace Javonovich, New York.
- Collins, P. (1965), *Changing Ideals in Modern Architecture*, Faber & Faber, Londra.
- Çağdaş, G. (1996), "A shape grammar; the language of traditional Turkish houses", *Environment and Planning B: Planning and Design*, Sayı: 23, Sayfa: 443-64.
- Çelik, Z. (1986), *The Remaking of Istanbul; Portrait of an Ottoman City in the 19th Century*, Tarih Vakfı, İstanbul.
- Çetin, M. (1999a), "A tale of two cities; the grammar of urban transformation", *LA CITTÀ NUOVA*, ACSA Uluslararası Konferans Bildirileri, 29 Mayıs-2 Haziran, Roma, ACSA Press, Washington DC, 417-22.
- Çetin, M. (1999b), "A Formal Grammar Analysis of Urban Transformation; Urban Renewal of Historic Town Centres in Turkey After 1980s", *Doktora Tezi*, University of Sheffield, İngiltere.
- Eco, U. (1980), "Function and sign; the semiotics of architecture", *Signs, Symbols and Architecture* (ed. G. Brodbent, R. Bunt, C. Jencks), Wiley, Chichester.
- Eldem, S. H. (1940), "Yeni Mimariye Doğru", *Arkitekt.*
- Ergüden, A. (2000), "Toplumsal Konuşma Grameri ve Dilde Metafor", *XXI*, Sayı:1, Sayfa: 22-24.
- Focillon, H. (1948)[1934, Paris], *The Life of Forms* (tr. C. B. Hogan & G. Kubler), New York.
- Foucault, M. (1973) [1966], *Order of Things; an archaeology of the human sciences*, Vintage Books, New York.
- Gadamer, H. (1976), "Aesthetics and Hermeneutics", *Philosophical Hermeneutics* (ed. D. E. Linge), Londra.
- Gaudet, J. (1894), *Elements and Theories of Architecture*.
- Güvenç, B. (1997)[1993], *Türk Kimliği, Remzi Yayınları*, İstanbul.
- Kennedy, B. (1990), *Future Past; Integrated Preservation Information Systems*, Ann Arbor, MI, UMI.
- Kuran, A. (1968), *The Mosque in Early Ottoman Architecture*, University of Chicago Press, Chicago.
- Levi-Strauss, C. (1977) [1958], *Structural anthropology* (tr. C. Jacobson), Penguin, Harmondsworth.

- March, L. (1998), *Architecture of Humanism*, Academy Editions, Londra.
- Mitchell, W. J. (1990), *The Logic of Architecture; Design, Computation and Cognition*, MIT Press, Londra.
- Sinanoğlu, O. (2000), *Bir New-York Rüyası; Bye Bye Türkçe*, Otopsi, İstanbul.
- Sözen, M., (1996), *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Steadman, P. (1979), *The Evolution of Designs*, Cambridge.
- Steadman, P. & MARCH, L. (1971), *The Geometry of Environment*, RIBA, Londra.
- Stiny, G. & Gips, J. (1975), *Pictorial and Formal Aspects of Shape and Shape Grammars*, Birkhauser, Brüksel.
- Şenalp, M. H. (1988), *Sinan bin Abdülmennan*, Lale, İstanbul.
- Taşkıran, H. İ. (1997), *Yazı ve Mimari*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Venturi, R., BROWN, D.S., IZENOUR, S. (1972), *Learning from Las Vegas*, MIT Press, Cambridge.
- Weber, H. (1997), *Digitalisation as a Method of Preservation?*, Washington.
- Wightman, G. (1997), "Imperial Fora of Rome", *JSAH*, Sayı: 56+1, Sayfa: 64-85.